

4. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (Общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М. : Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. – 224 с.

5. Орвелл Д. 1984: роман-антиутопія / Д. Орвелл; пер. з англ.: В. Данмер. – К. : Hurtom.com, 2013. – 321 с.

6. Ревзина О.Г. Поэтика окказионального слова // Язык как творчество: сб. науч. тр. к 70-летию В.П. Григорьева / Ин-т рус. яз. Рос. акад. наук. – М., 1996. – С. 303–308.

7. Рильський М. Мистецтво перекладу / М. Рильський. – К. : Радянський письменник, 1975. – 344 с.

Ренська А.Д.

ліцеїстка Українського гуманітарного ліцею,

Науковий керівник: Теряєв Д.О.

доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ПОЕМИ О. ПУШКІНА «МІДНИЙ ВЕРШНИК»

Актуальність дослідження зазначається словами М.Рильського: «Українські переклади Пушкіна конче потрібні. Це, по-перше, спосіб наблизити пушкінську спадщину до широких мас нашого народу, які думають і говорять українською мовою... це прекрасний спосіб вигострити свою мовну зброю, піднести українську мовну культуру на вищий щабель розвитку» [7, с. 37].

Мета роботи: обґрунтувати особливості та майстерність художнього перекладу поеми О. Пушкіна «Мідний вершник» М. Рильським.

Завдання дослідження: дослідити особливості перекладу слів оригіналу.

Матеріал дослідження: поема О. Пушкіна «Мідний вершник» (текст 1) [5, с. 330-336], переклади поеми М. Рильського (текст 2)

[6, с. 37-50], О. Грязнова (текст 3) [2], анонімний переклад (текст 4) [3], тлумачні та перекладні словники російської та української мов.

Слово – найважливіша найменша комунікативна одиниця мови, що складається з одного звука або комплексу звуків. Усі інші елементи мови існують або в складі слова і для слова (фонемі і морфемі), або завдяки слову (речення). Слово характеризується самостійністю та відтворюваністю у мовленні [10, с. 336].

У результаті нашого дослідження встановлено вісім найтипівіших моделей роботи перекладачів над словом.

1. Приклади. *И вдаль глядел* (текст 1); *И вдаль зорив* (текст 2); *И оглянув шир* (текст 3); *И в даль дививсь* (текст 4). У тексті 1 існує словоформа *глядел*. Тлумачний словник російської мови (ТСРМ) наводить пояснення слова *глядеть* – *то же, что смотреть* [4, с. 170]. Російсько-український словник (РУС) серед багатьох варіантів подає переклад: *глядеть* – *дивитися, глядіти, зорити* та ін. [8, с. 106]. Перекладачі використали слова: *зорив* (текст 2), *оглянув* (текст 3), *дививсь* (текст 4). Тлумачний словник української мови (ТСУМ) наводить значення *зорити* – *дивитися; пильно вдивлятися* [10, с. 257]. У тексті 2 найточніше передано значення російського слова українською мовою.

2. Приклади: *По миштым, топким берегам // Чернели избы здесь и там* (текст 1); *Уздовж багнистих берегів // Там хат похилих ряд чорнів* (текст 2); *Багнистим вірні берегам, // Хати чорніли тут т там* (текст 3); *По моховитих берегах // Хати чорніли в болотах* (текст 4). У тексті 1 фіксуємо словоформи *миштым, топким*. ТСРМ пояснює: *миштый* – *обильный мохом* [4, с. 468]; *топкий* – *болотистый* [4, с. 1050]. РУС серед багатьох варіантів подає переклад: *миштый* – *моховитий* [8, с. 328]; *топкий* – *багнистий, грузький, драглистий, грузлий, розгрузлий* [8, с. 814].

У перекладах використано слова: *багнистих* (текст 2), *багнистим* (текст 3), *моховитих* (текст 4). ТСУМ наводить значення: *багнистий* – *1. З багнищами; болотистий, грузький. 2. Укритий болотом; грязький* [1, с. 29]. Перекладачі використали всі можливі варіанти перекладу слова, а у тексті 3 використана така ж форма, як і в тексті 2, проте загальне звучання й значення слів у тексті 2 максимально відповідає тексту 1.

3. Приклади. *На зло надменному соседу* (текст 1); *війни чванливий син* (текст 2); *На зло пихатому сусіду* (текст 3); *На зло пихатому сусіду* (текст 4). У тексті 1 є словоформа **надменному**. ТСРМ пояснює слово **надменный** – *высокомерный, кичливый* [4, с. 479]. РУС подає переклад: **надменный** – *гордовитий, погордливий, гордувати; пихатий, пихливий; зарозумілий, гоноровитий; зневажливий* [8, с. 338].

У перекладах використано слова: *чванливий* (текст 2), *пихатий* (текст 3), *пихатий* (текст 4). Слід відзначити, що у текстах 3 та 4 використано одне й те саме слово. Це дозволило в тексті 3 зберегти риму, а у тексті 4 це призвело до її відсутності. ТСУМ наводить значення: **чванливий** – *який любить чванитися, схильний до чванства; пихатий. В якому виявляється чванство, пиха* [1, с. 741]. У тексті 2 дуже влучно передано українською мовою нюанси значення слова з тексту 1.

4. Приклади: *свой ветхой невод* (текст 1); *Свій невід закидав дрантивий* (текст 2); *убогий невід* (текст 3); *ветхий невід* (текст 4). У тексті 1 існує словоформа **ветхой**. ТСРМ пояснює: **ветхий** – *разрушающийся, негодный от старости; дряхлый* [4, с. 95]. РУС подає переклад: **ветхий** – *старий, ветхий, благий, блаженный; старезний, старенный* [8, с. 53].

Перекладачі використали слова: *дрантивий* (текст 2), *убогий* (текст 3), *ветхий* (текст 4). ТСУМ наводить значення: **дрантивий** – *1. Драний. 2. Поганий, негідний. Слабкий.* [4, с. 197]. Необхідно зазначити, що слово, яке використано у тексті 2, у словнику подано з позначкою *діалектне*, а так як у тексті 1 йдеться про місцевих сільських мешканців, які зайняті своєю повсякденною працею, то використання у перекладі діалектизму *дрантивий* є дуже доречним.

5. Приклади. *Спасать и страхом обуялый* (текст 1); *І страхом нелюдським опалий* (текст 2); *Смертельно зляканий народ* (текст 3); *Спасать наляканий немало* (текст 4). У тексті 1 фіксується словоформа **обуялый**. ТСРМ наводить пояснення (з позначкою *застаріле*) слова **обуять** – *охватить, овладеть с неудержимой силой (о душевном состоянии)* [4, с. 559]. РУС подає такий переклад: **обуять** – *охопити, обійняти, обняти, поійняти, поняти; оволодіти, опанувати* [8, с. 419].

Перекладачі використали слова: *опалий* (текст 2), *зляканий* (текст 3), *наляканий* (текст 4). ТСУМ серед інших значень слова **опалий** наводить таке: *охоплювати, оволодівати (про думки, почуття та ін.)* [1, с. 469]. Відзначимо, що в тексті 1 ми бачимо слово *обуялий*, яке показує найвищий ступінь страху, і у тексті 2 дуже майстерно використано слово *опалий*, значення якого вказує на вищий ступінь страху.

6. Приклади. *С подъятой лапой, как живые // Стоят два льва сторожевые* (текст 1); *Достоту на живих похожі, // Стоять два леви на сторожі* (текст 2); *Стоять, відкривши хижі паці, // Два леви, ніби вартові* (текст 3); *Піднявши лапу, мов живії, // Стоять леви сторожовії* (текст 4). У тексті 1 є словосполучення **как живые**. Словник російської мови наводить пояснення **как живые – сравнительный оборот, означает: словно, точно** [9, т. 1, с. 658].

У тексті 3 взагалі не перекладено даний зворот, у тексті 4 хоча і є цей зворот, але переклад цього фрагмента дуже недолугий – *мов живії*. У тексті 2 ми бачимо слово *достоту*. ТСУМ наводить значення: *достоту – 1. Точно. 2. Справді, дійсно, істинно.* [4, с. 192]. Таким чином, у тексті 2 найкраще передано значення словосполучення.

7. Приклади. *Над омраченным Петроградом // Дышал ноябрь осенним хладом* (Текст 1); *Над охмарнілим Петроградом // Шугала осінь листопадом* (Текст 2); *Під хмурих небом Петрограда // Вже віяв холод листопада* (Текст 3); *Над потьмаренним Петроградом // Листопад дихав осіннім ладом* (Текст 4). У тексті 1 зустрічаємо словоформу **омрачённым**. ТСПМ серед інших значень наводить пояснення: **омрачённый – мрачный, опечаленный, грустный** [4, с. 454]. РУС подає такий переклад: **омрачить – затьмарювати, затьмарити, потьмарювати, отьмарити, захмарювати, охмарити** та ін. [8, с. 434].

Перекладачі використали такі слова: *охмарнілий* (текст 2), *хмурий* (текст 3), *потьмаренний* (текст 4). ТСУМ наводить значення: **охмарніти – 1. Оповити хмарами, димом. 2. Затьмарити, засмутити** [1, с. 481]. На нашу думку, у тексті 2 дуже влучно використав дане слово, яке максимально відповідає оригіналу.

У тексті 1 читаємо словоформу **дышал**. ТСПМ наводить пояснення: **душатъ – велять, обдавать**. РУС подає переклад:

душать – *дихати, віддихати, хукати, хухати, подихати* [4, с. 145]. У перекладах бачимо слова: *шугала* (текст 2), *віяв* (текст 3), *дихав* (текст 4). ТСУМ серед багатьох значень наводить таке: *шугати* – *дути сильними поривами* [1, с. 801]. Необхідно відзначити, що хоча словники не подають перекладу *дышал* = *шугав*, але М. Рильський дуже точно та образно передав думку пушкінської фрази.

8. Приклади. *Не взросло // Там ни былинки* (Текст 1); *Нема там жодного зела* (Текст 2); *Там і былинка не зросла* (Текст 3); *Не зросло // Там ні былинки* (Текст 4). У тексті 1 фіксується словоформа *былинки*. ТСРМ наводить пояснення: *былинка* – *стебель трави, травинка* [4, с. 80]. РУС подає такий переклад: *былинка* – *билина, былинка, бадиллина, бадилінка, зілина, зілінка* [8, с. 43].

Перекладачі у текстах 3 та 4 використали слово *былинка*, тобто те, яке одним з перших фіксується у словнику. У тексті 2 ми бачимо поетичне слово *зело*. ТСУМ наводить значення з позначкою *поетичне слово: зело* – *зелень* [1, с. 242]. Тобто у тексті 2 найкраще передано значення першоджерела.

Таким чином, М. Рильський найточніше, найвдаліше, найяскравіше передав нюанси звучання пушкінського слова українською мовою.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Донецьк, 2012. 864 с.
2. Грязнов О. Українське звучання чужої поезії. Переклад «Мідний вершник» О.С. Пушкіна. URL: <https://olangr.wixsite.com/poetry/knigi-prihov>
3. Мідний вершник. Анонімний переклад. URL: <http://www.gak.com.ua/creatives/2/34226>
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва, 2008. 1200 с.
5. Пушкин А.С. Медный всадник // Пушкин А.С. Сочинения. Москва, 1998. 800 с.
6. Рильський М.Т. Переклади. Київ, 2016. 592 с.
7. Рильский М.Ф. Искусство перевода: статьи, заметки, письма. Москва, 1986. 334 с.
8. Російсько-український та українсько-російський словник. Київ : Ірпінь, 2011. 1848 с.
9. Словарь русского языка в 4-х томах. Москва, 1957.
10. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2011. 400 с.